

УДК 346:349.6
УДК 349.2

П. В. Древаль,
*заступник начальника відділу нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні управління правозахисної діяльності, протидії корупції та злочинності у сфері транспорту
Головного управління захисту прав і свобод громадян та інтересів держави, протидії корупції та злочинності у сфері транспорту
Генеральної прокуратури України*

ПРИНЦИПИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

У статті розглянуто сутність та значення принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури. Автором запропоновано власну класифікацію принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури, розкрито їх роль. Зроблене авторське визначення поняття «принципи системи соціального захисту працівників органів прокуратури».

Ключові слова: принцип, соціальний захист, працівники органів прокуратури.

З'ясування змісту принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури має важливе практичне й теоретичне значення. Не враховуючи загальні засади системи соціального захисту працівників органів прокуратури, ми не матимемо змоги вірно обґрунтувати внесення змін у чинне законодавство у досліджуваній сфері, а також прийняття нових законів. Наукова і практична значущість дослідження даної тематики обумовлюється необхідністю цілеспрямованого регулювання відносин у сфері соціального захисту працівників органів прокуратури. Крім того, принципи є визначальними факторами, адже основоположні ідеї обґрунтовують напрями розвитку системи соціального захисту працівників органів прокуратури. Зокрема, вони впливають на правове регулювання відносин у даній сфері, являються тими правилами, від яких не можна ухилитися, які розглядаються як беззаперечна правова істина.

Наукових досліджень з приводу тематики принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури практично не було проведено. Тим не менш, потрібно зазначити науковців, які в тій чи іншій мірі торкалися даного питання у своїх працях. До них, насамперед, треба віднести наступних: В. С. Андрєєв, Т. З. Гарасимів, І. В. Гушчін, А. Н. Єгоров, Т. А. Занфірова, М. Л. Захаров, М. І. Іншин, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та інші. Тим не менш, незважаючи на наукові доробки вищезазначених авторів, питання принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури не було науково розкритим, що й зумовлює актуальність його з'ясування та розкриття.

Метою статті є дослідження принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури. Задля досягнення поставленої мети потрібно виконати наступні завдання: надати власну дефініцію поняття «принципи

системи соціального захисту працівників органів прокуратури»; розкрити роль принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури; запропонувати авторську класифікацію принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури. Наукова новизна статті полягає у тому, що вперше у національній юридичній літературі зроблено визначення терміну «принципи системи соціального захисту працівників органів прокуратури», а також створено класифікацію таких принципів.

В Юридичній Енциклопедії поняття «принцип» розглядається у двох значеннях. Перше говорить про те, що це основні засади, вихідні ідеї, які характеризуються такими ознаками як універсальність, загальна значущість, вища імперативність. Вони відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної або громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом і т. п.). Друге ж розкривається через їх розуміння як внутрішніх переконань людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності (приміром, принцип правомірної поведінки) [1, с. 110-111]. М. Ждан, провівши аналіз, резюмує, що одні науковці визначають принципи як наукову або правову засаду, певне підґрунтя, основу, від якої не відступають, а інші – у якості головної засади, на якій що-небудь побудовано [2, с. 33]. Таким чином, можемо зрозуміти, що принцип – це вихідні основоположні витоки, фундамент, на якому будується певна система та, водночас з цим, обов'язкове правило, від якого не можна відступати чи на яке не можна не зважати.

Із самого початку свого утворення та формування принципи права як модифіковані і пристосовані до правової сфери певні загально соціальні принципи, що перебувають у діалектичній єдності. Їх основними джерелами являються політика, мораль, економіка, соціальне життя й ідеологія [3, с. 92]. Погоджуємося з точкою зору автора, оскільки принципи права завжди наділені соціальним характером, такими, що стосуються усіх членів суспільства і такі, які відповідають суспільним інтересам, спрямовані на задоволення соціальних потреб.

Продовжуючи думку про соціальне значення принципів, доцільно згадати Ю. Климчука, котрий зазначав, що принципам за своєю правовою природою властиве абстрактне й універсальне засвоєння соціальної дійсності, що обумовлює їх специфічну роль у структурі правової системи, механізмі правового регулювання, нормотворчій діяльності та діяльності стосовно застосування права. Правові принципи являються критеріями для оцінки правової природи дій суб'єктів права, є сприятливими факторами формування правового мислення, а також правової культури і, крім того, взагалі цементують систему права. Вони появляються у залежності від об'єктивних обставин, наділені історичним характером, відображають результати раціонального, наукового осмислення закономірностей розвитку об'єктивної дійсності [4, с. 11-12]. Таким чином, в аспекті нашого дослідження, можемо сказати, що процес утворення принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури складається з наступних етапів: 1) виникнення правовідносин між працівником, який набув статусу прокурора чи слідчого прокуратури та державою; 2) усвідомлення обома сторонами потреби у врегулюванні проблеми соціального захисту; 3) підтвердження

такої необхідності на науково-теоретичному рівні; 4) подальше її закріплення на законодавчому рівні.

На основі вищезазначеного, вважаємо, що принципи системи соціального захисту працівників органів прокуратури – це вихідні, основні, соціальні, незмінні положення, відповідно до яких розробляється стратегія соціальної політики держави у сфері реалізації соціальних прав прокурорів і слідчих прокуратури. Дані принципи системи соціального захисту працівників органів прокуратури відіграють таку важливу роль: 1) сприяють більш конкретному та чіткому розумінню законодавства про прокуратуру у сфері соціального захисту; 2) є приводом для об'єднання норм у єдину цілісну систему; 3) дозволяють усвідомлювати взаємозв'язок законодавства про прокуратуру у сфері соціального захисту із соціальною політикою держави, економічними процесами, рівнем правосвідомості.

Принципи системи соціального захисту працівників органів прокуратури класифікуємо на загальні, міжгалузеві і галузеві. До загальних ми відносимо ті, що є дійсними в рамках усієї системи права. Це, перш за все, принципи законності, демократизму, гуманізму, соціальної справедливості, пріоритету загальнолюдських цінностей, гарантованості соціальних прав тощо.

Законність – це фундаментальна юридична категорія, яка є критерієм правового життя суспільства і громадян. Це комплексне політично-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави. Законність постає у декількох вимірах: 1) як принцип здійснення державою владних повноважень (вимога законодавчого закріплення компетенції владних структур, ухвалення рішень у межах компетенції та на підставі закону, дотримання у діяльності державних структур конституційних прав і свобод людини); 2) як принцип поведінки фізичних осіб у сфері права (реальна можливість здійснення суб'єктом права наданих йому прав за умови неухильного виконання покладених на нього обов'язків; наявність ефективних засобів юридичної відповідальності); 3) як принципи побудови системи нормативних актів (ієрархічність системи, відповідність законів і підзаконних актів конституції держави); 4) як режим соціально-політичного життя (вимога точного й неухильного виконання законів і заснованих на них підзаконних актів усіма суб'єктами права) [5, с. 498]. Принцип законності системи соціального захисту працівників органів прокуратури проявляється у тому, що уповноважені на застосування різноманітних заходів у сфері соціального захисту працівників органів прокуратури владні суб'єкти зобов'язані неухильно додержуватися положень Конституції України, ратифікованих Верховною Радою міжнародних актів, законів України та інших чинних нормативно-правових актів. Даний принцип виражається у дотриманні таких вимог: 1) якість законодавства – виражається у відповідності і логічному зв'язку усіх правових норм, наявності ієрархічної субординації; 2) гарантії – присутність відповідальності владних суб'єктів за невиконання або неналежне виконання покладених на них повноважень. Це фундаментальний принцип, недотримання якого скасовує можливість якісного функціонування системи соціального захисту працівників органів прокуратури. Наближений до нього є принцип гарантованості соціальних прав, який означає, що діяльність держави спрямована на реалізацію соціальних прав працівників органів прокуратури, інакше за бездіяльність чи неналежне виконання обов'язків нестиме

законодавством передбачену відповідальність.

Принципи демократизму соціального захисту працівників органів прокуратури полягає у тому, що законодавство і право виражають волю працівників органів прокуратури. В існуючих правовідносинах саме працівники органів прокуратури є джерелом влади.

Принцип гуманізму системи соціального захисту працівників органів прокуратури характеризується тим, що панівними є такі цінності працівників органів прокуратури як природні невідчужувані права – право на життя та здоров'я, право на охорону, особисту безпеку і свободу. Тобто йдеться про забезпечення працівниками органів прокуратури всіма необхідними умовами для нормального існування і професійного розвитку. Близьким до нього є принцип пріоритету загальнолюдських цінностей, який відображає значущість працівника органів прокуратури як особистості в культурно-духовному аспекті.

Під соціальною справедливістю розуміється узагальнена моральна оцінка суспільних відносин, і один з головних загальнолюдських соціальних ідеалів, конкретне розуміння та зміст якого змінювалося протягом історії, і сьогодні немає єдиного розуміння його змісту. Соціальна рівність тлумачиться як міра рівності і нерівності в розподілі матеріальних та духовних благ у суспільстві, статусів і влади, а також у життєвому положенні різних суспільних груп [6, с. 105]. Принцип соціальної справедливості базується на тому, що у сфері соціального захисту усі працівники органів прокуратури являються рівними перед законом і наділені однаковими соціальними правами без привілеїв чи обмежень у залежності від кольору шкіри, раси, політичних або релігійних поглядів та інших ознак. Тобто усім працівникам органів прокуратури забезпечується надання соціальної допомоги у рівній мірі відповідно до чинного законодавства у сфері соціального захисту.

Міжгалузевими принципами системи соціального захисту працівників органів прокуратури є ті, що спостерігаються у двох або більше галузях права. Сутність їх полягає у тому, що вони пронизують зміст права загалом з урахуванням специфіки конкретної галузі, побудовані на загальних принципах, деталізують ті або інші фундаментальні ідеї. Тобто вони віддзеркалюють деталізацію загальних засад в аспекті суміжних галузей права. До їхнього складу входять, до прикладу, принцип охорони здоров'я, принцип державної підтримки сім'ї та інші. Так, принцип охорони здоров'я, який чітко виражений у трудовому праві, присутній і у системі соціального захисту працівників органів прокуратури. Тим не менш, властивістю системи соціального захисту працівників органів прокуратури є те, що це більше заходи стосовно захисту здоров'я даних працівників, а не охорони. Специфіка полягає у тому, що захист працівника органу прокуратури здійснюється під час виконання ним службових обов'язків. Принцип державної підтримки сім'ї присутній, зокрема, у сімейному праві. У системі соціального захисту працівників органів прокуратури він проявляється у тому, що спільно з самим працівником органів прокуратури, соціальний захист поширюється і на членів його сім'ї. Додатково вартує зазначити, що у випадку загибелі працівника органів прокуратури здійснюється державна виплата його сім'ї і призначається пенсія у зв'язку із втратою годувальника.

До галузевих принципів системи соціального захисту працівників органів

прокуратури належать галузеві принципи, що характерні тільки галузі права соціального захисту. Н. Болотіна зазначає такі принципи галузі соціального права: всезагальність соціального захисту; всебічність (універсальність) соціального захисту; рівність прав і можливостей та заборона дискримінації; диференціація умов та рівня соціального захисту; наукова та економічна обґрунтованість соціальних стандартів; незменшуваність змісту та обсягу соціальних виплат і послуг при прийнятті нових законів; державна гарантованість встановлених прав у сфері соціального захисту [7, с. 183]. Таким чином, серед галузевих принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури є: 1) глобальність – соціальний захист надається усім працівникам органів прокуратури в усіх випадках настання соціальних ризиків, що передбачені законодавством про прокуратуру у сфері соціального захисту; 2) рівність – усі працівники органів прокуратури є рівними у своїх соціальних правах; 3) диференціація – наявні підвищені умови соціального захисту при пенсійному забезпеченні, існують додаткові види соціальної допомоги, надаються додаткові пільги (житлово-побутові, транспортні тощо); 4) науково-економічна обґрунтованість встановлених стандартів – розміри соціальних виплат повинні відповідати соціальним потребам працівників органів прокуратури і в належній мірі задовольняти їх; 5) незменшуваність обсягу соціальних виплат – запроваджена незмінна тенденція постійного зростання обсягу соціальних виплат (або ж залишення існуючого) при зміні законодавства про прокуратуру у сфері соціального захисту.

На жаль, не можна з теоретичної і практичної точок зору говорити, що сформований реально принцип гарантованості. Ми вважаємо, що він перебуває ще на стадії розвитку. Причиною цього є відсутність реально діючого юридичного механізму притягнення до відповідальності уповноважених на здійснення заходів соціального захисту владних суб'єктів. Для цього необхідно чітко зазначити у нормативно-правовому акті випадки і умови, за яких уповноважені владні суб'єкти беруть на себе відповідальність, яка це відповідальність і в які строки застосовується.

Отож, виходячи з вищесказаного, вважаємо за потрібне підсумувати, що значення принципів системи соціального захисту працівників органів прокуратури надзвичайно важливе для її існування. Без базових, основоположних ідей та засад неможливо розбудувати будь-яку систему. А завдяки їм система наділена властивостями, що обумовлюють усі внутрішні та зовнішні взаємозв'язки. За допомогою принципів існує визначеність суспільних відносин у сфері соціального захисту працівників органів прокуратури, досягається правове упорядкування.

Проведений аналіз вказує на те, що система соціального захисту працівників не може існувати на базі безцільності і незалежності. Використання зазначених вище принципів являється невід'ємним фундаментом й обов'язковою умовою досягнення поставлених цілей, за допомогою яких здійснюється розбудова держави суспільного добробуту такої категорії працівників як працівників органів прокуратури.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 5: П – С. – 2003. – 736 с.
2. Ждан М. Щодо поняття та класифікації принципів права соціального забезпечення в Україні / М. Ждан // Юрид. Україна. – 2005. – № 1. – С. 33-37.
3. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра юрид. Наук: 12.00.01; 12.00.02. – К., 1998. – 382 с.
4. Климчук Ю. В. Система принципів міжнародного гуманітарного права: дис. ... канд. Юрид. Наук: 12.00.11. – Х., 2002. – 17 с.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 2: Д – Й. – 1999. – 744 с.
6. Гриненко А. М. Соціальна справедливість як ключовий принцип у реалізації соціальної політики держави / А. М. Гриненко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Вип. 99. Т. 112. Педагогіка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 104-107.
7. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навчальний посібник / Н.Б. Болотіна. – Київ : Знання, 2005. – 615 с.

Древаль П. В. Принципы системы социальной защиты работников органов прокуратуры

В статье рассмотрены сущность и значение принципов системы социальной защиты работников органов прокуратуры. Автором предложено собственную классификацию принципов системы социальной защиты работников органов прокуратуры, раскрыто их роль. Сделано авторское определение понятия «принципы системы социальной защиты работников органов прокуратуры».

Ключевые слова: принцип, социальной защите, работники органов прокуратуры.

Dreval P. V. Principles of prosecutors social security system

The article examines the nature of the principles of prosecutors social security system. The author gives a classification of principles of prosecutors social security system, reveals their role. Made authors' definition of the term «principles of prosecutors social security system».

Keywords: principles, social security, prosecutors.